

pre

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Ústřední knihovna FSS MU Brno

4240753648

A1-202

Helena Kubátová

**RUKOVĚŤ
AUTORA
DIPLOMKY**

Olomouc 2009

JOSEFKA UNIVERZITA
Fakulta sociálních studií
Joštova 10
602 00 BRNO

8B

Obsah

Úvod.....	9
1 Autoři a odborné texty.....	13
1.1 Proč píšeme odborné texty?.....	13
1.2 Formy odborných textů.....	15
1.2.1 Abstrakt neboli anotace.....	15
1.2.2 Konspekt neboli výpisek.....	16
1.2.3 Referát.....	17
1.2.3.1 Zásady projevu na veřejnosti.....	18
1.2.4 Recenze na knihu.....	19
1.2.5 Vědecká (akademická) esej.....	21
1.2.6 Vědecká stať (diplomová práce).....	24
2 Volba problému diplomové práce.....	27
2.1 Jak číst odborné texty?.....	27
2.1.1 Hledání klíčové myšlenky knihy.....	29
2.1.2 Kartotéka.....	31
2.2 Volba tématu a problému.....	32
2.2.1 Výběr tématu z nabídky katedry.....	32
2.2.2 Vstřícné téma.....	33
2.2.2.1 Od mlhavé představy ke konkrétnímu návrhu.....	34
2.2.2.2 Témata nebezpečná.....	37
2.2.2.3 Témata empirická a teoretická.....	38
2.2.2.4 Jsem zaměřen(a) spíše teoreticky nebo spíše empiricky?.....	40
2.3 Vedoucí diplomové práce.....	41
3 Psaní diplomové práce.....	45
3.1 Kdy, kde, čím a na co psát: tři zlatá pravidla.....	45
3.1.1 Jak psát diplomovou práci.....	47
3.2 Struktura diplomové práce.....	48
3.2.1 Struktura empirické diplomové práce.....	48
3.2.1.1 Empirická diplomová práce založená na sociologickém výzkumu.....	48
3.2.1.2 Empirická diplomová práce nezaložená na sociologickém výzkumu.....	51

3.2.2	Struktura teoretické diplomové práce.....	52
3.3	Jednotlivé části diplomové práce.....	53
3.3.1	Úvod práce: čtyři zlatá pravidla.....	53
3.3.2	Vlastní stať.....	56
3.3.2.1	Pracovní osnova a schéma.....	56
3.3.2.2	Úrovňové členění textu.....	57
3.3.2.3	Strukturace a restrukturace stati: rada nad zlato.....	58
3.3.2.4	Výkladový princip.....	60
3.3.2.5	Co se osvědčuje: čtyři praktické rady.....	61
3.3.3	Závěr práce.....	64
3.4	Časté chyby v diplomových pracích.....	65
4	Formální úprava diplomové práce.....	67
4.1	Citování.....	67
4.1.1	Bibliografická citace podle norem ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2.....	67
4.1.1.1	Bibliografické citace podle normy ČSN ISO 690.....	69
4.1.1.2	Bibliografické citace elektronických zdrojů podle normy ČSN ISO 690-2.....	73
4.1.2	Bibliografické citace podle normy ČSN 01 0197.....	74
4.1.3	Odkazy na bibliografické citace.....	76
4.1.3.1	Opakované odkazy na bibliografické citace.....	79
4.1.3.2	Citování a odkazování na dokumenty dostupné z internetu.....	81
4.1.3.3	Dobré rady při citování.....	83
4.1.4	Doslovné citace a parafráze.....	85
4.1.5	Vnitřní úpravy způsobu citování v odborných časopisech a nakladatelstvích.....	85
4.1.6	Argumenty autoritou.....	86
4.1.6.1	Odlišení vlastních myšlenek od myšlenek citovaných autorů.....	87
4.1.6.2	Odkazy na bibliografické citace z druhé ruky.....	88
4.2	Poznámkový aparát.....	89
4.3	Tabulky a grafy.....	89
4.4	Úprava dokumentu psaného na počítači (v textovém editoru).....	90

5	Dokončovací práce a obhajoba diplomové práce.....	93
5.1	Kompletace diplomové práce.....	93
5.2	Pochybnosti.....	94
5.3	Posudky.....	95
5.3.1	Obsahové a formální požadavky kladené na bakalářské diplomové práce.....	95
5.3.2	Obsahové a formální požadavky kladené na magisterské diplomové práce.....	97
5.3.3	Dvanáct smrtelných hříchů.....	100
5.4	Příprava na obhajobu.....	101
5.4.1	Referát o diplomové práci.....	101
5.4.2	Zásady pro přednesení referátu o diplomové práci.....	102
5.5	Obhajoba diplomové práce.....	103
	Závěr.....	105
	Anotace.....	107
	Literatura použitá a doporučená.....	109
	Rejstřík věcný.....	111
	Přílohy.....	113
	Seznam příloh.....	113
	1. Vzor titulní stránky bakalářské diplomové práce.....	114
	2. Vzor titulní stránky magisterské diplomové práce.....	115
	3. Vzor autorského prohlášení.....	116
	4. Vzor obsahu diplomové práce.....	117
	5. Vzor anotace diplomové práce na FF UP.....	119
	Ediční poznámka.....	121

jim v tom někdo nebo něco zabrání. Obvykle píšou každý den, takže se den za dnem zlepšují. Ke svým starším textům přistupují s kritickou shovívavostí, neboť na svých starých chybách si uvědomují, že jako autoři se stále zlepšují.

Těmto lidem nedělá problém něco napsat, napsat to dobře a bavit se u toho; těmto lidem dělá problém s psaním alespoň na chvíli přestat. Mezitím co píšou aktuální text, v hlavě se jim rodí zárodek textu dalšího. Takových autorů je málo a já se vám nesnažím vsugerovat, že po pouhém přečtení této příručky se z vás takoví autoři stanou.

Jiní autoři psaním bojují proti nudě, která se jich zmocňuje ve všech oblastech lidského konání, ale zejména při styku s ostatními lidmi. Psaní je totiž jedna z nejosamělejších činností člověka. Ať o svém psaní diskutujete s ostatními sebevíc, nakonec stejně skončíte osamoceni nad prázdným papírem nebo před prázdnou obrazovkou počítače. Psaní je činnost osamělá, paradoxně však při ní ve skutečnosti nejsme nikdy sami; jsou s námi myšlenky našich předchůdců a současníků uložené v jejich knihách a člancích, je s námi bohatství jazyka, ve kterém píšeme – a jazyk, to je vskutku fakt sociální, nepatří nám, ani nikomu jinému, a přesto nám patří jako nástroj, díky kterému se stáváme a jsme lidmi.

Někteří autoři zase píší proto, protože nic jiného neumějí a doufají, že se už nikdy nic jiného nebudou muset učit. Tito autoři věří, že se svým psaním užijí. To, že píší proto, protože nic jiného neumějí, je ještě dobrý důvod: umějí totiž psát.

Jsou však i takoví, kteří píší, ačkoliv to neumějí. V jejich spisech se ubohý čtenář ztrácí jako v pralese nebo ve velkoměstě, nemůže totiž najít klíčovou myšlenku, která by mu odemkla problém, který se autor pokouší řešit, a naměřovala jej k vlastnímu přemýšlení. Pro tyto autory mám dobrou zprávu: *psát odborné texty se lze naučit.*

Možná tomu tak úplně nevěříte. Co s tím nadělám, tak nevěřte. Dokud se nepokusíte, neuvěříte. Ovšem s učením se psát je to stejné jako např. s učením se plavat. Nikdo se zdravým rozumem si nemyslí, že se naučí plavat jenom tím, že si přečte příručku s názvem „Kterak se naučit plavat“. Přečíst si příručku je dobré, ale nestačí to. Musíte vlézt do vody a zkusit si to. Potřebujete někoho – v tomto případě trenéra, který vám bude nejen říkat, ale také *ukazovat*, kde děláte chybu. Topíte se, vypili jste snad už půlku bazénu, máte toho už plné zuby, nejde vám to, zuříte, utíkáte z vody, vracíte se, trenér vám znovu a znovu opakuje, kde děláte chybu – a najednou plavete! Skutečně plavete. Ještě neohrabané a nejistě, ale plavete. Krása. Dobře, teď je třeba to vypilovat. Naučit se další styly. A stále trénovat. A stále plavat. Voda se vám stala přítelem. A převedeno zpět na psaní: slova se vám stala přáteli, psaní vám jde stále

lehčeji – naučili jste se psát. Možná nepíšete brilantně, ale píšete dobře. A ten, kdo píše dobře, obvykle také píše rád. Bavi se tím. Je konec s nudnou dřinou.

1.2 Formy odborných textů

Při studiu a v počátcích vaší vlastní vědecké práce se můžete setkat s různými formami odborných textů. Nejčastěji se jedná o:

- ✓ abstrakt neboli anotaci,
- ✓ konspekt neboli výpisek,
- ✓ referát,
- ✓ recenzi na knihu,
- ✓ vědeckou (tzv. akademickou) esej,
- ✓ vědeckou stať nebo diplomovou bakalářskou či magisterskou práci (případně práci rigorózní nebo disertační).

1.2.1 Abstrakt neboli anotace

Nejkratším, nikoliv však nejjednodušším, textem je *abstrakt neboli anotace*, což je stručné shrnutí stať nebo knihy. Abstrakt musí být hutný a současně výstižný; jeho rozsah totiž nemá přesáhnout sto slov (asi 600 znaků s mezery). Přiznejme si, že v období informační exploze nikdy nepřčteme všechno, co se našeho oboru týká, mnohdy se spokojíme s přečtením abstraktu a teprve na jeho základě se rozhodujeme, zda stojí zato číst celou knihu, nebo ne. Je proto nutné, aby abstrakt obsahoval základní myšlenku knihy (pokud se nám jí ovšem podaří najít – nebo pokud kniha vůbec nějakou myšlenku obsahuje), a nové poznatky, ke kterým autor dospěl. Abychom se vešli do oné stovky slov, musíme do abstraktu zahrnout pouze taková slova, která nesou informaci.

Příklad špatného abstraktu

Bergerova kniha, která vyšla v roce 1993 v nakladatelství Archa v Bratislavě pod názvem *Kapitalistická revoluce*, se člení do deseti kapitol a mnoha podkapitol a pojednává o kapitalismu. Po *Pozvání do sociologie je Kapitalistická revoluce* druhou knihou P. L. Bergera, která vyšla česky. Tento nakladatelský počín je bezesporu velmi záslužný. Nemohu se nezmínit o důsledcích naší současné turbulentní doby, které zahrnují mnohá úskalí, jak se vyrovnávat s kapitalistickým výrobním způsobem.

Tímto způsobem jsme ztratili hodně slov a nic jsme ještě neřekli. Je jasné, že tudy cesta nevede. Abstrakt musí začínat *hlavní myšlenkou knihy*, v našem případě např.:

Kapitalismus transformuje společnost a kulturu. Bergerova teorie kapitalismu vychází z pojetí „ekonomické kultury“. Zkoumá sociální kontext, ve kterém ekonomické procesy probíhaly, a vyděluje podstatné rysy kapitalismu.

Vytvořit abstrakt tedy není nic jednoduchého. Krátký text totiž neznamená jednoduchý text. Naopak, napsat krátký text, který obsahuje informaci, a nikoliv jenom slovní vatu, znamená umět formulovat jasně a přesně, a to je pořádná dřina. Tato dřina je dobře vystižena výrokem: „Promiňte, že jsem Vám napsal tak dlouhý dopis, neměl jsem čas napsat krátký“. Přestože napsat abstrakt je tak obtížné, rádím vám, abyste se to učili, protože psaní abstraktu vám přinese nejméně trojí užitek:

1. Naučíte se najít hlavní tedy *klíčovou myšlenku* knihy a formulovat ji, a to někdy mnohem srozumitelněji, než ji formuloval samotný autor. Již pouhé zformulování myšlenky z knihy vás donutí k jejímu vysvětlení, přičemž nic nemůžete vysvětlit, pokud tomu nerozumíte.
2. Abstrakty seřazené abecedně jednak podle autorů a jednak podle témat vám vytvoří základ dobré *kartotéky*, která je nezbytnou podmínkou toho, abyste vůbec někdy napsali souvislý text. O hledání hlavní myšlenky knihy a o vytváření a vedení kartotéky píšou v kapitole 2.1.
3. Abstrakt neboli anotace je povinnou součástí vaší bakalářské nebo magisterské diplomové práce (viz příloha). Mějte na paměti, že neobsahuje-li vaše diplomová práce žádnou klíčovou myšlenku, pak nedokážete napsat její anotaci. Anotace je prubířským kamenem konzistentnosti vaší práce. Vedoucí i oponent vaší práce budou velmi pečlivě sledovat, zda obsah anotace odpovídá obsahu práce.

Součástí anotace, a to nejenom diplomové práce, bývají také *klíčová slova*. Jak už z názvu vyplývá, jedná se o slova, která jsou pro práci nejdůležitější a se kterými se v práci nejvíce operuje. Napišete-li si u každé anotace knihy také její klíčová slova, můžete si svou kartotéku uspořádat také podle těchto slov, což vám bude pomáhat při vyhledávání informací pro vaši práci.

1.2.2 Konspekt neboli výpisek

Konspekt je výpisek z odborného díla, čili rozšířený a podrobný obsah díla, jakési převyprávění (někdy se mu říká *resumé*). Snažte se, aby váš konspekt nebyl delší než samotné dílo. Nesmějte se, i to se někdy stává. Zvykněte si, že součástí každého konspektu je *abstrakt* (viz kap. 1.2.1 a také kap. 2.1). Nutnými předpoklady pro vytvoření konspektu jsou znalost čtení a psaní a schopnost výběru klíčových a podstatných myšlenek. Je zřejmé, že pouhá znalost čtení

a psaní, kterou jsme získali kdysi na základní a střední škole, nestačí; přečíst odborný text není tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. Jak se naučit číst odborný text naznačím v kapitole 2.1.

1.2.3 Referát

Referát je zvláštní útvar. Jako s *ústním referátem* se s ním běžně setkávají studenti, kteří mají za úkol referovat na semináři o nějakém problému, který předem stanoví učitel. Referovat lze o knize (pak má tento útvar obsahově blízko buď ke *konspektu* nebo k *recenzi*), o problému (pak může mít obsahově blízko k *vědecké eseji* - viz kap. 1.2.5 nebo k *vědecké stati* - viz kap. 1.2.6). Referovat lze o problému, který řešil někdo jiný, nebo o problému, který řešil autor referátu; pak se referátu obvykle říká *příspěvek* (např. na konferenci nebo na diplomovém semináři).

Ve všech těchto případech se předpokládá, že referát bude *přednesen ústně*, proto jeho psaní vyžaduje specifický přístup, který tuto skutečnost zohlední. Co to znamená?

1. Referát musí mít *promyšlenou výkladovou strukturu*, protože posluchač musí v každém okamžiku vědět, jak myšlenka, kterou právě slyší, navazuje na předchozí myšlenku. Na takovou výkladovou strukturu se samozřejmě klade důraz i při psaném projevu, ovšem při ústním referátu je to naprosto nezbytné.
2. Vyplatí se na počátku referátu sdělit posluchačům v několika bodech obsah referátu a na závěr stručně shrnout řečené.
3. Někdy se před přednesením referátu rozdává posluchačům krátký text, který je přehledným a stručným výpiskem z referátu, obsahuje tedy osnovu referátu, hlavní myšlenky, případně použitou literaturu. Tomuto textu se říká *syllabus* nebo také *hand-out*.¹
4. Referát nesmí být napsán *složitými dlouhými souvětími s množstvím vložených vět*. To, co přinejhorším snese papír, ústní projev prostě v žádném případě nesnese.
5. Ale i když referát napíšeme krátkými větami, *neznamená to, že referovat znamená pouze nahlas referát přečíst*. Takové čtení bezpečně uspí sebevíc motivovaného posluchače. Při referování si představujte, že problém vysvětlujete nějakému konkrétnímu člověku.

¹ Referát lze přednést i formou tzv. *powerpointové prezentace*. V tom případě není syllabus nebo hand-out nutný, neboť se předpokládá, že powerpointová prezentace, pokud je udělaná dobře, už sama o sobě usnadňuje orientaci posluchače v problému.

Příklad psaní dobrého referátu

Nyní vám vysvětlím tento problém. Mohli byste si myslet, že tento problém už vyřešil XY, ale nevyřešil. Proč si to myslím? Myslím si to proto, protože...

Takže tím jsem se vyrovnala s řešením XY. Nyní naznačím, jak problém řešil YZ. Jeho přístup je velice zajímavý, protože na rozdíl od řešení XY obsahuje také protiargumenty, které se YZ pokusil sám vyvrátit.

1.2.3.1 Zásady projevu na veřejnosti

Úspěšný přednes referátu vyžaduje dodržovat následující základní zásady ústního projevu na veřejnosti.

1. *Hlídejte si čas!* Na přednesení referátu např. na semináři, ostatně stejně jako na přednesení příspěvku na konferenci, máte pouze omezený čas, přičemž o tom, kolik máte času, víte předem. Musíte si tedy doma vyzkoušet, zda se do určeného časového limitu vejdete. Často se stává, a to i na vědeckých konferencích, že referující zaplní celý vymezený čas rozvěklým úvodem, přičemž k samotnému jádru příspěvku a jeho závěrům se vůbec nedostane.

Jestliže vám radím, abyste si to doma vyzkoušeli, pak tím myslím, že máte skutečně zkusit přednést nahlas celý příspěvek a měřit si čas. Při tom si v textu referátu můžete dělat průběžné poznámky o tom, kolik času jste už vyčerpali, bude to pro vás dobrá informace, až budete referát přednášet tzv. naostro. I když to možná vypadá směšně, je to naprosto nutné. Pokud to neuděláte, budete na konferenci nebo na semináři vypadat směšně určitě: někdy je totiž učitel nebo předsedající konferenci natolik přísný, že vás po předchozím varování, že vám zbývá poslední minuta, utne uprostřed věty a sebere vám možnost dospět k závěru svého referátu.

2. *Hlídejte si tělo!* Nemáchejte příliš rukama. Pokud u přednesu referátu stojíte, což je nejčastější, nekláťte se, nepohupujte se dopředu a dozadu. Stůjte rovně, ovšem uvolněně, nikoliv jako prkno. Obvykle se doporučuje nestrkat ruce do kapes, někdy to ovšem pomáhá zakrýt nervozitu; kompromisem je strčit si do kapsy pouze jednu ruku, a to až ve chvíli, kdy odpovídáte na dotazy posluchačů. Ovšem v žádném případě při tom necinkejte v kapse klíči nebo mincemi. Nezájždějte si rukama do vlasů, ndrbejte se na nose ani jinde na těle. Nezvoňte náramky. Nebouchajte do stolu. Neklapejte tužkou do stolu. Nezvedejte varovně prst. Zkrátka je mnoho chyb, kterých se dopouštíme, mluvíme-li na veřejnosti. Většinou si tato gesta ani neuvědomujeme; snažíme se jimi zakrýt trému, kterou ovšem trpí každý, buďte klidní.

3. *Hlídejte si hlasový projev!* Mluvte nahlas, zřetelně, nemumlejte, vyslovujte pečlivě všechny hlásky. Mluvte pomalu, některé věty klidně zopakujte, pokud o nich soudíte, že jsou klíčové nebo pokud do nich zrovna někdo zakašlal nebo kýchl. Možná se vám třese hlas. To je normální, časem si zvyknete a podaří se vám natrénovat hlas aspoň trochu sebejistý.
4. *Udržujte oční kontakt s posluchači!* Neupírejte svůj zrak kamsi nad hlavy svých posluchačů; oni nezmizí tím, že se na ně nebudete dívat. Letmo vždy na někoho v publiku pohlédněte. Ale necivte na něho! Mohl by znervóznět.
5. *Usmívejte se!* Je to sice těžké, ale uvědomte si, že vaši posluchači si váš úsměv zaslouží. Navíc budete-li se usmívat vy, budou se usmívat i oni. A to vám pomůže překonávat trému.
6. *Přemýšlejte o tom, co si oblečete!* Oblečte si na sebe něco, v čem se cítíte dobře a o čem si myslíte, že vám sluší. Neberte si oblečení, které si musíte neustále upravovat. Pokud jste nikdy před tím na sobě neměli oblek, případně kostýmek, trénujte si jejich nošení doma, případně v divadle nebo na koncertě. Možná tomu nevěříte, ale to, že máte na sobě poprvé v životě oblek nebo kostýmek a lodičky, se bezpečně pozná. Nejistota vyvolaná nezvyklým oblečením referujícího výrazně zvyšuje trému a nejistotu při přednesu referátu.
7. *Proveďte průzkum terénu!* Jestliže nevíte, jak vypadá místnost, ve které máte referát přednášet, pak se za každou cenu snažte místnost si dopředu prohlédnout. Při té příležitosti si také zkontrolujte, zda je v místnosti odpovídající didaktická technika (např. pro powerpointovou prezentaci, pokud ji máte připravenou) nebo aspoň tabule a zda je v místnosti něco, čím se na ni dá psát.

Všechny tyto rady by vám měly pomoci zahnat trému a nejistotu. Úplně ji však nikdy nezaženete, tréninkem se ji však můžete naučit lépe zvládat. Jestli si myslíte, že učitel, který přednáší na vysoké škole už dvacet let (uvažte – čtyřicet semestrů!), nemá na přednášce trému, myslíte si to jen díky tomu, že se učitel naučil trému úspěšně skrývat.²

1.2.4 Recenze na knihu

Recenze je text, jehož délka obvykle nepřesahuje sedm stran³ – a není to jenom z toho prostého důvodu, aby byla publikovatelná v časopise. Hlavním důvodem je to, že v době, kdy nemůžeme přečíst úplně všechno, co v našem

² V kap. 5.4.2 se budu věnovat specifickému případu projevu na veřejnosti – vašemu referátu o diplomové práci, kterým bude začínat vaše obhajoba diplomky.

³ Stránkou se vždy rozumí strana podle normy, tedy přibližně 1800 znaků s mezery (viz kap. 4.4).

oboru vychází, nahrazujeme mnohdy čtení knih čtením recenzí na ně. Na tom není nic divného, není možno zastírat, že nikdo nemůže stihnout přečíst úplně všechno.

Recenze není jen výpiskem z dané knihy, ale vyžaduje zasvěcenější přístup, tedy vysvětlení a výklad klíčových pasáží, zasazení problému (díla, autora) do společenskovo vědního kontextu, to znamená objasnění místa autora v současném poznání, zhodnocení jeho přínosu, zmínka o jeho kritikách i o jeho spolupracovnících, případně i o následovcích.

Na rozdíl od abstraktu může být úvod recenze i osobní – a moderní recenze takové zahájení přímo vyžaduje.

Příklad

Knihla mě zasáhla. Zasáhla mě lidsky, doslova do hloubi duše, četla jsem a nemohla jsem přestat, ačkoliv jsem neustále pocítovala bolest, vztek a smutek. Zasáhla mě intelektuálně. Nikdy před tím jsem si tak ostře neuvědomila meze hodnotové neutrality sociální vědy. Krédo, které téměř všichni bez pochybností přijímáme, krédo, na jehož základě badáme, píšeme články a knihy, krédo, které vstěpujeme svým studentům. ... Svoji recenzi chápu spíše jako osobní výpověď. Pro mě osobně totiž se Modernita a holocaust stala klíčovou četbou. Ovlivnila mě jako člověka i jako sociologa. Na tu knihu nikdy nezapomenu.

Po tomto úvodu následuje zařazení do společenskovo vědního kontextu.

Příklad

Modernita a holocaust není o historii holocaustu. Bauman analyzuje holocaust sociologicky. Proto kniha není ani tak o holocaustu, jako o moderní společnosti. Pro mě je však Baumanova kniha především o sociologické teorii. To neznámá, že by tragédie holocaustu tvořila pouhé pozadí nebo snad vycpávku. Bauman totiž ukazuje, že sociologové ani více než po padesáti letech nedokázali k holocaustu přistoupit jako k laboratoři moderní společnosti. Holocaust je tragickou ukázkou toho, co (také) umí moderní společnost založená na instrumentální racionalitě. Bauman vykládá holocaust jako možný produkt, nikoliv selhání modernity. Holocaust poukazuje na jeden z klíčových problémů moderní společnosti, totiž na neslučitelnost čistě účelové racionality s morálními hodnotami.

Dále je nutné poctivě převyprávět obsah knihy, včetně autorových postojů. To je to už výše zmíněné *resumé* (viz 1.2.2). *Resumé* je nutné právě z toho důvodu, který jsem už uvedla: mnohé knihy nemáme čas číst, od recenze proto očekáváme, že nás seznámí s hlavními myšlenkami dané knihy.

Příklad (pochopitelně zkrácený)

Baumanova kniha je složena ze tří částí. Tragédie holocaustu, jejíž sociologická analýza tvoří jádro knihy, je ze dvou stran obložena analýzou sociální teorie. V první části věnované sociologii Bauman rozebírá dosavadní sociologické analýzy holocaustu a přesvědčivě ukazuje jejich nedostatečnost, ve třetí části taktéž věnované sociologii se zabývá návrhem nové sociologie morálky. Ve střední části knihy autor analyzuje moderní společnost a holocaust, bohatě argumentuje a vysvětluje příčiny holocaustu. Již zde je nutné předeslat, že všechny příčiny, které vedly k holocaustu, jsou podle Baumana sociální.

A nakonec přijde to nejtěžší: vystihnout stručně, o co autorovi podle vašeho soudu šlo a proč dílo sepsal, a uvedené dílo hodnotit. Při hodnocení je třeba být konkrétní, a to jak v případě, že některé myšlenky kritizujete, tak v případě, že chválíte. Napsat o něčem, že je to dobré, a nenapsat proč, znamená vzbudit dojem, že jste recenzovanou knihu vůbec nečetli.

Příklad (pochopitelně také zkrácený)

Podle mého soudu se Bauman domnívá, že stejně jako je moderní společnost reflexivní (termín A. Giddense), to znamená, že je sociologická, tak také sociologie musí být reflexivní, tedy že musí být společenská. Doby, kdy se sociologie úzkostlivě snažila oddělit od svého předmětu, jsou ty tam. Stejně tak musí být ta tam doba úzkostlivého dodržování hodnotové neutrality. ... Bauman v poslední kapitole své knihy nazvané příznačně K sociologické teorii morálky ukazuje, proč stávající sociologické teorie morálky neposkytují uspokojivý výklad zkušenosti holocaustu. Tyto teorie jsou totiž založeny na strategii sociálně kauzálního vysvětlení morálních norem: morálka je odvoditelná ze sociálních podmínek a generovaná sociálními procesy. ... Morálka je ztotožněna s disciplínou. Ovšem podle Baumana zkušenost holocaustu ukazuje, že morálka se projevuje v neposlušnosti vůči sociálně potvrzeným principům a v otevřeném vzdoru vůči solidaritě a konsensu. ... Podle Baumana tedy chovat se morálně mnohdy znamená zaujmout postoj, který veřejné mínění označuje za antisociální. Existují situace, kdy jednat morálně znamená vzepřít se autoritě společnosti. Tyto teze podle mého soudu každého sociologa nutí minimálně k zamyšlení, když ne přímo k revizi jeho názorů na společnost a následně minimálně k zpochybnění sociálních teorií o hodné společnosti a zlých lidech.

1.2.5 Vědecká (akademická) eseje

Dovednost napsat dobrý referát a dobrou recenzi je nutná pro to, abyste mohli psát *vědecké eseje*. Napsat dobrou vědeckou eseje, to je umění. Hodně totiž závisí na schopnosti tvořivě myslet, jasně formulovat a správně používat teoretické koncepty a kategorie. Napsat dobrou eseje znamená mít dostatek

vědomostí o problému, vědět o různých způsobech jeho řešení a umět se s těmito způsoby kriticky vyrovnat. A taky umět psát, samozřejmě.

Esej může mít v zásadě dvě možné struktury: americkou nebo evropskou.

Americká struktura eseje vychází ze specifčnosti americké společnosti. Na amerických univerzitách se studenti učí zejména umění argumentace. Tomu odpovídá i struktura eseje. Studenti dostanou zadané pouze obecné téma, o kterém mají napsat esej. Téma musí specifikovat, samostatně vytvořit tvrzení a toto tvrzení argumentačně podložit.

Struktura americké eseje pak vypadá asi takto:

Název eseje

Název musí vyjadřovat podstatu obsahu eseje. Zvolené téma je nutné specifikovat, konkretizovat a tuto specifikaci vyjádřit v názvu. Název může být stručným vyjádřením tvrzení (viz dále), nebo je odvozen z obsahu. Z toho důvodu je zřejmé, že název eseje se vyloupne poté, co bude esej napsaná.

1. Úvod

zakončený vyjádřením teze neboli **tvrzení**.

2. Stať

obsahující **argumenty**, tedy důkazy pro, nebo i proti tvrzení (pokud proti, je třeba je vyvrátit, ale esej nemusí obsahovat žádný argument proti). Jedná se o *důkazy dokazující* platnost tvrzení, *nikoliv o důvody zdůvodňující*, proč tomu tak je! Esej by měla mít aspoň tři argumenty. Argumentovat lze třemi způsoby: autoritou, teorií, empirickými daty.

3. Závěr

obsahuje **shrnutí** předchozího textu, nesmí přinášet nic nového (Standard Academic Essay Outline Form, dostupné z http://alothman-b.tripod.com/handout_essay.htm, cit. dne 28. 3. 2009).

Příklad americké eseje

Téma: Důsledky vlivu modernizace společnosti pro život jedince nebo společnosti

Název eseje: Moderní společnost je společností nejistých lidí

Tvrzení: Modernizace společnosti vede k nejistotě jejích členů

Argumenty:

1. Modernizace vede k rozkladu společnosti. (Píše se to v té a té knize nebo knihách).
2. Modernizace vede k atomizaci. (Psali to v té a té knize nebo knihách.)
3. Ovšem někteří autoři (napište kteří) nesouhlasí s tím, že modernizace vede jenom k nejistotě, naopak soudí, že modernizace vede také k větší svobodě jednotlivců v důsledku personalizace (píší o tom v té a té knize). Jenomže ve skutečnosti modernizace nevede ke svobodě, ale k nejistotě ohledně zajištění živobytí (napište, kde jste to četli nebo odkud to víte).

Shrnutí: Cílem této eseje bylo argumentačně podložit tvrzení, že modernizace vede k nejistotě jejích členů. Toto tvrzení jsem podložila dvěma argumenty. Argument proti tomuto tvrzení jsem vyvrátila.

Při psaní eseje je nutné vycházet z odborné literatury. Odborné zdroje z internetu musí být možné ověřit, a to tak, že je každý čtenář může kdykoliv znovu najít. Není možné citovat např. seminární práce dostupné z www.seminarky.cz a jiné podobné zdroje. Je nutné citovat pouze *odborné zdroje*, ovšem faktem je, že je poměrně těžké rozhodnout o tom, co je odborný zdroj. Za určitých okolností je odborným zdrojem i blog (většinou je to tehdy, je-li jeho autorem odborník, tedy autorita v daném oboru). O citování blogů, hesel z online encyklopedie, dokumentů apod., o odkazech na bibliografické citace a o argumentování autoritou se více dozvíte v kap. 4. O argumentovaných výpovědích se více dozvíte v kap. 3.

Struktura americké eseje je výhodná jak pro studenty, tak pro učitele, kteří ji mají hodnotit. Studenti přesně vědí, jak a co mají psát, a učitel má po ruce kritéria, na základě kterých esej hodnotí. V textu primárně hledá tezi - rozhodnutí, zda je stanovena explicitně, pak hledá argumenty - rozhodnutí, zda se vztahují k tezi, zda jsou vyjádřené srozumitelně a zda vycházejí z odborné literatury, zkontroluje, zda závěr přehledně shrnuje předchozí text, zkontroluje odkazování na bibliografické citace a samotný seznam bibliografických citací - a hodnocení je na světě.

Evropská esej je založena na jiném principu. Student má ukázat, co o daném problému ví, jeho úkolem je shrnout poznatky o daném problému, definovat problém, na základě odborné literatury napsat o daném problému svoji vlastní úvahu, tu shrnout a vyvodit z ní důsledky.

Struktura evropské eseje tedy vypadá takto:

1. **Úvod:** vymezení cíle a otázek, na něž se bude odpovídat. Všeobecné informace o významu daného jevu, historie jeho vzniku a vývoje. Shrnutí dosud známých poznatků. Definiční vymezení zkoumaného jevu.
2. **Jádro odborné úvahy**
3. **Závěr:** shrnutí výsledků autorových úvah. Vyvození důsledků a nastínění budoucích úkolů. Zamyšlení nad širšími důsledky zkoumaného jevu.

Na počátku evropské formy eseje tedy stojí formulace problému, což je těžký úkol. Proto problém formuluje obvykle učitel, stejně jako zdroje, ze kterých je nutno čerpat (seznam literatury).

Příklad formulace problému pro evropskou esej

Napište vědeckou esej (max. 5 stran textu podle normy) na téma Důsledky působení masových médií.

Teoretickým východiskem samostatné práce musí být srovnání následujících dvou statí:

MOKREJŠ, A. *Veřejnost: skutečnost - iluze - fikce*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. (s. 23-34, 129-142)

LIPOVETSKY, G. *Říše pomjivosti. Móda a její úděl v moderních společnostech*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2002. (s. 316-369)

Esej musí obsahovat samostatný závěr o důsledcích působení masových médií za použití uvedených teoretických východisek.

Takto zformulované zadání taktéž pomáhá jak studentovi, tak učitelí. Student má jasno v tom, co a jak má psát, učitel má zase jasno v tom, co má hodnotit.

Je tedy zřejmé, že kvalita výsledné vědecké eseje vždy záleží na zadání. To je dobré si zapamatovat, protože jednoho dne školní lavice opustíte a témata svých vědeckých esejí si budete stanovovat sami. Vědecká esej může být dobrá jen v tom případě, že si ji dobře zadáte - dobře si ji rozvrhnete a rozvržené struktury se budete držet. Pak vás ani nenapadne, abyste místo vědecké eseje vytvářeli užvaněné rozvláčné rádoby úvahy nad nepřesně vymezeným problémem.

1.2.6 Vědecká stať (diplomová práce)

Vědecká stať je obecný název pro dvě základní formy vědeckých textů:

- ✓ článek pro odborný časopis,
- ✓ kniha (jinak též nazývána *studie* případně *monografie*).

Vědeckou statí je také diplomová (bakalářská nebo magisterská) práce.

Vědecká stať může být *empirická* nebo *teoretická*. Toto členění je poněkud toporné, protože za určitých okolností se mohou empirickými daty stát samotné teorie. Ty jsou probádány, mohou být zpochybněny, zamítnuty nebo potvrzeny. Nebo mohou být ukázány v novém kontextu, tedy nově interpretovány.

Empirická vědecká stať může být statí, která je založená na sociologickém výzkumu, nebo statí, která není založená na sociologickém výzkumu (v dalším textu jsem ji nazvala *empirická stať aplikovaná*).

Empirická vědecká stať založená na sociologickém výzkumu vznikne, když se postupuje na základě těchto kroků:

1. vymezení problému a cílů,
2. představa o stavu empirického problému a shrnutí dosavadních přístupů k řešení problému,

3. vymezení teoretických východisek, pojmů a kategorií,
4. základní výzkumná otázka a výzkumná hypotéza v případě kvantitativního sociologického výzkumu, základní výzkumná otázka a teoretický předpoklad v případě kvalitativního sociologického výzkumu,
5. následné kroky se liší právě v závislosti, zda je náš výzkum kvantitativní nebo kvalitativní, takže vás s nimi nebudu zatěžovat,
6. interpretace empirických dat a závěry.

Příklad empirické statí založené na sociologickém výzkumu

KATRŇÁK, T. *Odsouzení k manuální práci. Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: SLON, 2004.

Empirická vědecká stať nezaložená na sociologickém výzkumu je založená na *praktické aplikaci* zvolené teorie na řešení konkrétního empirického problému, proto jsem ji nazvala *empirická stať aplikovaná*. Taková stať vznikne, když se postupuje na základě těchto kroků:

1. vymezení problému a cílů,
2. popis sociálního prostředí, ve kterém se bude řešit empirický problém a zdůvodnění jeho volby,
3. diskuse různých přístupů k řešení zvoleného problému, jak jsou pojednány v odborné literatuře, výběr jednoho přístupu nebo vytvoření vlastního, a to včetně argumentace,
4. definování používaných pojmů a kategorií,
5. řešení empirického problému aplikací zvoleného teoretického přístupu a výsledky řešení,
6. shrnutí hlavních dosažených výsledků.

Příklad empirické statí nezaložené na sociologickém výzkumu

FOUCAULT, M. *Dějiny sexuality I. Vůle k vědění*. Praha: Herrmann & synové, 1999.

Teoretická vědecká stať vznikne, když se postupuje podle těchto kroků:

1. vymezení problému a cílů,
2. shrnutí dosavadních přístupů k řešení problému,
3. základní vymezení teoretických pojmů a kategorií,
4. základní výzkumná otázka,
5. výsledky a jejich argumentace.

Příklad teoretické stati

KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha: SLON, 2005.

Podle mého názoru je ve všech třech případech různých statích nejdůležitější a také nejtěžší první krok (tedy vymezení problému a cílů). Proto se tomuto kroku podrobněji věnuji v kapitole 2.2.

Mohli jste si povšimnout, že základní kroky vytváření teoretické vědecké stati se zásadně neliší od kroků vytváření empirické vědecké stati. Na tom není nic divného. Píšeme-li teoretickou stať, nemáme sice respondenty, máme však různá teoretická řešení našeho problému a ta kriticky hodnotíme, případně se pokoušíme přijít na originální řešení problému.

Teoretická vědecká stať totiž může nabývat dvou základních forem. Může být

- ✓ přehledová (shrnující),
- ✓ objevná.

Také toto dělení je poněkud toporné. Občas se totiž stává, že autor začíná psát přehledovou stať, ovšem výsledkem je stať objevná. Ani na tom není nic divného, když uvážíme, že objev nelze naplánovat a obvykle k němu dospějeme ve chvílích, kdy jej neočekáváme ani nevyhlížíme.

Častěji je tomu však naopak. Autor se na začátku svého psaní domnívá, že píše objevnou stať, ovšem v průběhu psaní zjistí, že na jeho objev přišel již dříve někdo jiný, případně že to, o čem se domníval, že je objev, je jenom nesmysl. Již Francis Bacon podle Roberta Mertona pravil, že ten, kdo se chystá něco objevit, prozkoumá nejprve to, co o tom už řekli jiní, a teprve potom k tomu přidá své vlastní úvahy (Merton 2000, s. 54).

Na vědě je krásné právě to, že dopředu nikdy nevíte, jak to s vaším problémem dopadne. Bádání je totiž činnost tvořivá. Ne nadarmo bývá věda považována za druh umění, pro které je nutný talent, který se musí celý život rozvíjet.

Od studenta se však objevná vědecká stať nejenom nevyžaduje, ale také neočekává. Objevy v multiparadigmatických společenských vědách předpokládají dlouholeté systematické studium teorií našich předchůdců i současníků. Nepřicházejí jako blesk z čistého nebe ani jako náhlé osvětlení vědomostmi neposkvrněné mysli.

* * *

Tímto pojednáním o vědecké stati můžeme skončit naši procházku po různých formách odborných textů. V dalších kapitolách se budeme už konkrétně věnovat psaní diplomové práce.

2 Volba problému diplomové práce

2.1 Jak číst odborné texty

Několikrát jsem již zdůraznila, že nezbytnou podmínkou k tomu, abyste mohli napsat dobrý odborný text, a tedy i diplomovou práci, je dovednost s porozuměním číst odborné publikace, to znamená dovednost nalézt v nich klíčovou myšlenku a tu kriticky zhodnotit.

Získat takovou dovednost dnes není lehké. Ještě před dvaceti lety byl hlavním problémem nedostatek informací, který byl zaviněn nedostatkem odborné literatury způsobený desítkami let informačního vakua v komunistickém Československu. Dnes se však potýkáme s opačným problémem – s přebytkem informací. Samotný jejich přebytek by ještě nemusel mít katastrofální důsledky. Horší je, že se k nám informace dostávají v nepřehledném chumlu, bez vzájemných souvislostí, vytržené z kontextu. V takové situaci je opravdu těžké naučit se číst s porozuměním a kriticky hodnotit přečtené.

V takové situaci je vlastně těžké už jenom vybrat si, co budu číst. Největším uměním se stává umění ubránit se většině informací, které k nám pronikají, a vybrat jen ty podstatné. Jenomže které to jsou? Zdá se, že se točíme v kruhu: když už si nějaké informace vybereme, jsme stále sžírání pochybnostmi, zda jsme neopomenuli nějaké důležité, bez kterých se neobejdeme. Co s tím? Nejprve vám budu vyprávět tři hrůzostrašné historky o cestě, která určitě nikam nevede.

První historku jsem si přečetla v knize norského sociologa Thomase H. Eriksena, která se jmenuje *Tyranie okamžiku*. Hrdinou příběhu je *Sběratel*. Historku jsem nazvala

O pánovi, který sbíral 1. září 1972

Sběratel jednoho dne zjistí, že ať se člověk snaží sebevíc, nikdy se mu nepodaří vědět úplně všechno. Na světě je prostě příliš mnoho informací. Proto se rozhodne, že bude sbírat všechny informace pouze o jednom jediném dnu – o 1. září 1972. Sežene si všechny noviny, časopisy a knihy, které ten den vyšly – nejprve v Norsku, potom ve vedlejší zemi, pak v další zemi; pak zjistí, že se musí přihlásit na jazykový kurz. Objedná si všechny rozhlasové a televizní nahrávky o 1. září 1972. Množství materiálů v jeho bytě roste závratnou rychlostí... Po několika letech zuřivého sběratelství vypukne v bytě u pána, který sbíral 1. září 1972, požár. On sám skončí v psychiatrické léčebně (Eriksen 2005, s. 25).

3 Psaní diplomové práce

3.1 Kdy, kde, čím a na co psát: tři zlatá pravidla

Neexistuje žádná obecná rada, kdy má člověk psát, aby alespoň někdy něco skutečně napsal. Naše okolí (rodiče, partneři, přátelé, děti, nepřátelé, sousedé, spolubydlíci, média a aktuální tlak vzduchu přepočtený na hladinu moře) nám neustále klade záludné překážky a doslova nás od psaní odvádí.

Například dnes: je takový hezký mrazivý den, jako stvořený pro tvůrčí posezení v tiché pracovně, myšlenky nás přímo pronásledují, stačí jen usednout a začít je sepisovat. Ale zrovna dnes má naše tetička Žofie 99. narozeniny a kdybychom se nezúčastnili rodinných oslav, nikdy by nám to nezapomněla a jistě by na nás nepamatovala ve své závěti. Takže místo do tiché pracovny zamíříme na rodinnou sešlost. Krásný mrazivý den skončíme večer povzdechem: kdyby mě nechali na pokoji, co všechno už bych byl napsal!

Zítřka je sice taky den, ale zase nejsou žádné myšlenky. A bludný kruh „kdybych – tak bych“ se zvesela rozjíždí. Existuje asi jen jediný způsob, jak z něj ven: psát každý den, alespoň jednu větu, jeden nápad. Chybí-li vám zrovna ten den tvůrčí invence, vraťte se k tomu, co jste již napsali včera, před týdnem, před měsícem, a pokoušejte se přesněji vystihnout své myšlenky, propracovat více argumenty, doplnit další argumenty apod. V posteli před usnutím se pak můžete utěšovat tím, že jste napsali alespoň něco.

Ačkoliv se vám to nemusí zrovna líbit, fakt je, že chcete-li napsat delší odborný text, musíte na něm pracovat systematicky a zabývat se jím každý den. Napsat dlouhý text je obtížné zejména z toho důvodu, že musíte umět po dlouhou dobu udržet v hlavě hlavní linii práce. I když si děláte průběžně poznámky, i když máte vypracovanou pracovní osnovu své práce (viz kap. 3.3.2), přece jenom přerušíte-li na několik dní své úsilí a zabýváte se něčím úplně jiným, trvá vám potom několik dalších dnů, než se takzvaně znovu dostanete do hry. Každodenní psaní se odrazí také v kvalitě samotného díla – výsledná práce je skutečně sevřená klíčovou myšlenkou, což usnadňuje čtenáři knihy orientaci v ní (viz kap. 2.1).

První zlaté pravidlo

Pište denně. Za prvé to přináší úsporu času, za druhé je to nezbytná podmínka napsání kvalitní práce.

S otázkou *kdy psát* samozřejmě souvisí i otázky *kde a čím*. Máme-li psát denně, otázka *kde* může nabývat existenciálních rozměrů. Protože vás vaše okolí stále vyrušuje z vědeckého střehu různými úkoly a informacemi, je žádoucí si za každou cenu vytvořit místo, kde vás nemůže nikdo vyrušovat. Je na vás, jak si to zařídíte, ale je to nezbytná podmínka psaní. Skutečně psát můžete jen v klidu a jen tam, kde pro to máte vytvořeny další podmínky. Máte tam počítač s textovým editorem a knihy.

Lidé z vašeho okolí však nejsou jediným rušivým faktorem. Nejvíce se budete vyrušovat vy sami – budete od práce často odcházet, nebude se vám chtít trávit takovou dobu u počítače, nevydržíte sedět po dlouhou dobu na jednom místě. Proto je jednou z prvních podmínek úspěšného napsání diplomové práce *naučit se soustředit na jednu věc* a nevytrhovat se ze soustředění jinými aktivitami, jako je např. vaření kávy, psaní e-mailů, procházky po internetu, telefonování, úklid ve sklepech apod. Autoři diplomových prací často říkají, že doma neměli nikdy tak uklizeno, jako když psali svůj spis.

Druhé zlaté pravidlo

Soustředte se na jednu věc. Stanovte si dobu, po kterou budete psát, a dodržujte ji. Pokud píšete, nedělejte již nic jiného. Nenechte se vyrušovat a vy sami se nevyrušujte.

Otázka *čím psát* má jasnou odpověď. Píšeme na počítači v textovém editoru. Psaní pomocí textového editoru má výrazný vliv na obsah výsledné práce, na její strukturu a často i na její délku. V době, kdy se ještě knihy psaly skutečně vlastnoručně, to znamená perem, výsledná díla nebyla tak logicky uspořádaná ani tak dlouhá, jako mohou být dnes. Dnes píšeme na počítači jedno slovo za druhým rychlostí blesku, nemusíme uvažovat nad každým slovem, zda tam patří nebo ne, používáme synonyma, strukturu práce neustále proměňujeme (přesunujeme odstavce nebo i celé kapitoly sem tam), snadno použijeme části textů, které jsme napsali už dříve.

To vše má vliv na styl našeho myšlení. Naučili jsme se myslet v částech a fragmentech, začínáme psát, aniž bychom věděli, jak to dopadne. Dříve autor začal psát knihu až v situaci, kdy přesně věděl, jak bude vypadat výsledek. Dnes často naše práce žije jakoby svým vlastním životem, sama od sebe se košatí, proměňuje, problém se objevuje a vzápětí mizí a naše myšlenky poletují jako splašené. Ukáznit se je velmi obtížné.

Psát souvislý text tedy můžeme pouze ukázněně a na klidném místě. Ale myšlenka, ta nás může napadnout kdekoliv. Myšlenky k nám totiž velmi často přicházejí v situacích, kdy je neočekáváme, nezveme a ani nevzýváme. V nádražní hale, při sepisování protokolu na policejním okrsku, ve vaně, ve spánku,

v čekárně u zubaře, na jadranské pláži. Vyjmenovala jsem pouze několik míst, na kterých napadla myšlenka mě nebo někoho z těch, které znám. Konkrétní místo však nemá s velikostí konkrétní myšlenky, která tam někoho napadla, žádnou souvislost. Nesnažte se nás napodobovat a do nádražní haly chodte čekat opravdu pouze na vlak. Pokud jste se svou prací právě v koncích, nekupujte si pobyt u Jadranu s tím, že vás tam něco určitě napadne. Nápad a myšlenky si totiž nevynutíte. Přicházejí náhle a připravit se na ně můžeme jenom tak, že máme vždycky něco, čím a na co si je můžeme zapsat. Po svých zkušenostech můžu jednoznačně říct, že stačí mít něco, čím se dá psát, protože poznámku si můžete učinit doslova na cokoliv, přinejhorším na vlastní tělo.

Samotná myšlenka však není všechno. Dobrý nápad sám o sobě nestačí, musí se propracovat a dále promyslet. V každém případě se tedy musí pracovat soustavně. Ovšem soustavnost má také svoji odvrácenou stranu. Soustavná pracovitost bez invence často vede k pouhému hromadění slov a informací. Výsledkem pak může být sice objemná práce, ovšem o ničem. Soustavná pracovitost bez invence a bez základního plánu o čem vlastně píšeme, obvykle vede také k tomu, že se věnujeme drobným detailům problému, které stále více rozpracováváme tak dlouho, až se ztratíme ve vlastním textu. Soustavná pracovitost se může také projevat v tom, že se neustále věnujeme svým výpiskům, čteme pořád dál další knihy a k samotnému psaní se nemůžeme dostat.

Třetí zlaté pravidlo

Jednoho dne přestaňte číst a shromažďovat informace a začněte psát.

3.1.1 Jak psát diplomovou práci

Univerzální recept na psaní úspěšné diplomové práce neexistuje. Doufám, že jsem vás první větou této kapitoly zbavila nepřiměřených očekávání. Nezasťírám, že psaní bolí. Že je to dřina, u které stěží kdy budete spokojeni s dosaženým výsledkem. Že u počítače strávíte desítky hodin bez jediného nápadu. Že ten jediný nápad, který vám probleskne v noci hlavou, do rána zapomenete. Že den poté, co své dílo odevzdáte, přijdete na daleko lepší řešení – a vůbec, uvědomíte si, že všechno mělo být jinak.

Jsem si vědoma i takových komplikací, jako je zhroucení počítače (nejčastěji k němu dochází při dokončovacích pracích) spojené buď se ztrátou všech disků, na kterých jste měli dílo uloženo, nebo se ztrátou celého díla, pokud jste si ho nikam jinam neuložili.

Jsem si tedy vědoma toho, že když většina z vás dospěje k výsledku, je častota na pokraji svých sil. Ovšem za autora vždy mluví jeho dílo, nikoliv důvody,

kteří mu zabránily, aby ještě napsal to a to, aby opravil to a to atd. Čtenář čte knihu, přičemž autor obvykle nebývá přítomen. Autor tedy nemůže čtenáři nic vysvětlovat, uvádět na pravou míru, radit mu, jak má knize rozumět, prosit ho, aby vzal v úvahu jeho těžký úděl a apelovat na jeho dobré srdce.

Každý autor si tedy musí dobře rozvrhnout čas, který má k dispozici pro vytvoření svého díla, a tento časový rozvrh musí dodržovat. Schopnost rozvrhnout své síly je ostatně jedním z ukazatelů autorovy vědecké zralosti. Neodpustím si však varování: jeden nebo jeden a půl roku pro napsání práce se jeví jako dostačující časový prostor jen před zahájením psaní. Ke konci termínu většina studentů dochází k tristnímu zjištění, že se to prostě bez dalších dvou až tří týdnů nedá zvládnout. Ale buďte klidní: kdybyste ty tři týdny navíc dostali k dispozici, po jejich uplynutí vám zase bude chybět aspoň týden. Na to se můžete spolehnout, stejně jako na to, že tento problém má každý autor, nikoliv jenom autor diplomové práce.

3.2 Struktura diplomové práce

Předpokládejme tedy, že máte na svém psacím stole konkrétní návrh tématu své diplomové práce (tedy písemnou formulaci tématu, problému, výzkumné otázky a cílů - viz kap. 2.2.2.1), články a knihy, které pojednávají o vašem tématu, a v kartotéce máte shromážděny veškeré konspekty, abstrakty a útržky vlastních myšlenek a nápadů. Pokuste se nejprve napsat *první orientační verzi obsahu*, které můžeme říkat také *pracovní osnova*. Vaše pracovní osnova už musí zohledňovat, jakou diplomovou práci vlastně píšete, zda empirickou nebo teoretickou, protože každá z nich má specifickou *strukturu*.

3.2.1 Struktura empirické diplomové práce

3.2.1.1 Empirická diplomová práce založená na sociologickém výzkumu

V kapitole 1.2.6 jsme se věnovali obecným zásadám tvorby empirické vědecké stati. Řekli jsme si tam, že *empirická vědecká stať založená na sociologickém výzkumu* musí začít vymezením problému a cílů, dále musí následovat představa o stavu empirického problému a shrnutí dosavadních přístupů k řešení problému, vymezení teoretických východisek, pojmů a kategorií, základní výzkumná otázka a výzkumná hypotéza nebo předpoklad a další kroky podle toho, zda se jedná o výzkum kvantitativní nebo kvalitativní.

Tuto strukturu musí mít i *empirická diplomová práce*, je-li založena na sociologickém výzkumu. Výsledkem je diplomová práce, která je strukturována asi takto:

Příklad struktury empirické diplomové práce založené na sociologickém výzkumu

Úvod (vymezení problému a cílů)

1. Část teoretická

1.1 Představa o stavu empirického problému a shrnutí dosavadních přístupů k jeho řešení

1.2 Vymezení teoretických východisek, pojmů a kategorií

2. Část praktická (sociologický výzkum, a to buď kvantitativní nebo kvalitativní)

Závěr (shrnutí výsledků celé diplomové práce)

Ve struktuře empirické diplomové práce založené na sociologickém výzkumu se skrývá jedno *smrtelné nebezpečí*: praktická část nevychází z části teoretické, a to znamená, že obě části jsou spojeny jen tím, že jsou svázané v jednom svazku.

K tomuto poměrně hojnému úkazu dochází tehdy, když student dychtivý výsledků vyrazí do terénu zkoumat, načež se uzavře do temna svého pokoje a dodatečně smontuje několik výpisků ze skript, které se pokouší vydávat za teoretická východiska. Mnohokrát už byl zaznamenán výrok: „Mám už výzkum, teď ho ještě musím interpretovat - a tu teorii potom nějak dodělám“. I když se autorovi náhodou podaří zdařile imitovat teoretická východiska, jejich dodatečné nalepení před praktickou část je vždycky průhledné a prozrazuje, že student nemá o významu teoretických východisek ani ponětí. Oponentovi pak nezbývá než konstatovat, že posuzuje vlastně dvě špatné práce.

Abyste k této situaci nedošlo, radím vám, abyste hned svoje první myšlenky o svém empirickém problému věnovali jeho spojení s teorií. Říká se tomu *teoretické ukotvení empirického problému*.

Než začneme problém teoreticky ukotvovat, musíme ho nejprve zformulovat. Začínáme tedy tím, že vymezíme empirický problém a cíle své práce. To už máme hotové, neboť máme konkrétní návrh tématu své práce (viz kap. 2.2.2.1). Teprve zformulovaný empirický problém můžeme teoreticky ukotvit. Co to znamená?

Teoretické ukotvení empirického problému znamená:

1. Vytvořit si *představu* o stavu našeho empirického problému, shrnout a kriticky zhodnotit dosavadní přístupy k jeho řešení.
2. *Diskutovat všechny teorie*, které by se k našemu empirickému problému mohly vztahovat.
3. Pak s ohledem na cíle naší práce *vybrat jednu z nich*, výběr zdůvodnit a *příslušnou teorii podrobně vyložit*.

Zásadní chybou je, když student zaplní množství stránek podrobným výkladem všech teorií, ačkoliv pak pracuje jenom s jednou z nich. Ovšem klíčovou chybou je, pokud diskuse o teoriích v práci zcela chybí.

Příklad teoretické diskuse⁷

Moje cíle jsou zaměřeny na to, jaký význam respondenti přikládají vlivu historických mezníků na jejich životy. Jedná se mi tedy o porozumění významu, smyslu. K sociologii porozumění smyslu přispěl výraznou měrou Max Weber, který jako jeden z prvních sociologů upozornil na to, že sociální realita se odlišuje od reality přírodní, protože je tvořena lidmi, kteří realitu interpretují (Weber 1998).⁸ Weber tak založil antipozitivismus v sociologii, navazovalo na něj mnoho autorů s odlišnými metodologickými východisky. Antipozitivismus je proto vnitřně rozdělen na mnoho různých přístupů k interpretaci interpretací aktérů. Tak např. podle Blahákové je symbolický interakcionismus založen na tom, že... Ovšem fenomenologická sociologie je zase založena na... (Blaháková 2001). V rámci symbolického interakcionismu také nalezneme autory, kteří se od sebe odlišují. Tak např. Herbert Blumer se domnívá... (Blumer 1986), zatímco George Herbert Mead soudí, že... (Mead 1974). Fenomenologická sociologie také není jen jedna: zatímco Alfred Schütz soudí, že... (Schütz 1962), Harold Garfinkel se domnívá, že... (Garfinkel 1978). V rámci antipozitivismu najdeme také teorii racionální volby. Její klíčový představitel James Samuel Coleman soudí, že... (Coleman 1995).

Vzhledem k tomu, že z mých cílů vyplývá, že mi nejde ani o porozumění tomu, proč lidé spolupracují (viz J. S. Coleman), ani o porozumění tomu, jak jsou sociálně konstruovány sociální problémy (viz H. Blumer), ani o porozumění tomu, jak lidé staví racionální řád (viz H. Garfinkel), založím svoje teoretické východisko na fenomenologické sociologii A. Schütze, který je zaměřen na biograficky determinovanou situaci člověka.

To mě dále vede k pojmu biografie a samozřejmě i k jeho srovnání s pojmem historie... Tento problém dobře vyložil např. Charles Wright Mills, z českých sociologů pak Jiří Kabele. Mills tvrdí, že... (Mills 1968). Stejně tak Kabele se domnívá, že... (Kabele 1998).

⁷ Budu pokračovat v konkrétním návrhu tématu diplomové práce, jak jsem ho stanovila v kap. 2.2.2.1. Tam jsem si stanovila dva cíle: 1. Zjistit, zda politické zvraty roku 1948, roku 1968 a roku 1989 ovlivnily dle mínění respondentů jejich životy. 2. Zjistit, jakým způsobem je ovlivnily (pozitivně, negativně). Opět dle vlastního retrospektivního hodnocení respondentů.

⁸ Všechny odkazy na bibliografické citace jsou vymyšlené (k odkazování blíže viz kap. 4.1). Ovšem popis teoretické diskuse odpovídá reálnému stavu sociologické teorie.

Samozřejmě, že se jedná pouze o příklad. Skutečná teoretická diskuse musí být mnohem propracovanější.

4. Výsledkem takové teoretické diskuse je:

- ✓ Definování teoretického východiska a teoretických pojmů, které dále v práci používáme.
- ✓ Preciznější vymezení empirického problému, výzkumné otázky a cílů práce.
- ✓ Formulace hypotéz (v případě kvantitativního výzkumu) nebo teoretických předpokladů (v případě kvalitativního výzkumu).
- ✓ Zdůvodnění volby metodiky empirického zkoumání daného problému (volba metody, volba techniky sběru dat, volba respondentů apod. a zdůvodnění těchto voleb).

Jednotlivé kroky jsou hierarchicky seřazeny, každý logicky a věcně vychází z předchozího, a nemůže se stát, že některou etapu vynecháte. Obsahové kompaktnosti celé práce dosáhnete tím, že se k teoretickému ukotvení problému vracíte i v průběhu empirického výzkumu, zejména v situaci, kdy interpretujete získaná empirická data. Často zjistíte, že vám teoretické přístupy, o kterých jste uvažovali na začátku své práce, nestačí, proto se musíte znovu ponořit do odborné literatury. Bylo by i divné, kdyby vás nová data nevedla k původně nepředpokládaným teoretickým přístupům.

Jak jste si mohli při četbě příkladu teoretické diskuse povšimnout, teoretické ukotvení problému je velmi těžkou úlohou. Musíte se dostatečně orientovat v daných teoriích, protože musíte umět tyto teorie nejenom správně vyložit, ale také najít hlavní myšlenku, a to proto, abyste z nich mohli vybrat tu, která se hodí pro váš problém. V tomto ohledu by vám měl pomoci vedoucí vaší diplomové práce, který je odborníkem na danou oblast, a má proto větší přehled o možných teoretických východištích vaší práce.

Nebudu se nijak zvlášť zabývat praktickou částí empirické diplomové práce založené na sociologickém výzkumu, neboť ta se řídí jasnými pravidly sociologického výzkumu, která obsahuje každá učebnice metod a technik sociologického výzkumu.

3.2.1.2 Empirická diplomová práce nezaložená na sociologickém výzkumu

Jak jsme si už řekli v kapitole 1.2.6, empirická vědecká stať nemusí být založena na sociologickém výzkumu. Proto samozřejmě může existovat i taková diplomová práce. Jaké empirické problémy se v takové diplomové práci řeší? Může to být např. vytvoření vzdělávací akce pro konkrétní organizaci, vytvoře-

ni a popis pracovního místa v konkrétní organizaci, stanovení kompetenčního modelu v konkrétní organizaci apod.

Jedná se tedy o *praktickou aplikaci* zvolené teorie na řešení konkrétního empirického problému. Pro tyto případy musí být výše uvedená struktura diplomové práce (viz 3.2.1.1) poněkud modifikována.

Příklad struktury empirické diplomové práce nezaložené na sociologickém výzkumu

Úvod (zakončený formulací řešeného problému a cílů)

1. Popis sociálního prostředí, ve kterém se bude řešit empirický problém, a zdůvodnění jeho volby
2. Diskuse různých teoretických i empirických přístupů k řešení zvoleného problému, výběr jednoho přístupu nebo vytvoření vlastního s ohledem na typ empirického problému, který řešíme, a to včetně argumentace
3. Řešení empirického problému aplikací zvoleného teoretického přístupu a výsledky řešení

Závěr (shrnutí hlavních dosažených výsledků)

Určitě jste si všimli, že i v tomto případě musíme vycházet z odborné literatury, která popisuje řešení našeho problému, přičemž musíme zvolit jeden přístup, svou volbu zdůvodnit a tohoto postupu se pak držet. Samozřejmě se může stát, že v průběhu řešení problému zjistíte, že přístup, který jste zvolili na začátku své práce, je nevyhovující. V tom případě se musíte vrátit na začátek ke své diskusi těchto přístupů a zvolit jiný přístup. Častěji však v praxi dochází k tomu, že zvolený přístup je nutné v průběhu práce pouze modifikovat, něco v něm doplnit, případně z něj odstranit. To je zcela normální postup, který patří k vědecké práci.

3.2.2 Struktura teoretické diplomové práce

V kapitole 1.2.6 jsme si řekli, že *teoretická vědecká stať* musí začít vymezením problému a cílů, dále musí následovat shrnutí dosavadních přístupů k řešení problému, základní vymezení teoretických pojmů a kategorií, základní výzkumná otázka, výsledky a jejich argumentace. Stejně požadavky jsou kladeány i na strukturu teoretické diplomové práce.

Teoretická diplomová práce je dost podobná empirické diplomové práci nezaložené na empirickém výzkumu. Rozdíl je jen v tom, že v teoretické diplomové práci se řeší *teoretický*, nikoliv empirický problém. Nebo se v ní ukazuje, *jak je empirický problém teoreticky řešen* v odborné literatuře. Dále lze k této formě diplomové práce říci, že se svou strukturou a obsahem podobá evropské vědecké eseji, jenom je delší.

Příklad struktury teoretické diplomové práce

Úvod (vymezení problému, cíle a otázek, na něž se bude odpovídat)

1 Vlastní teoretická stať

- 1.1 Diskuse různých teoretických východisek řešení daného problému
- 1.2 Volba teoretického východiska a bližší definice zkoumaného problému
- 1.3 Řešení problému
- 1.4 Hlavní závěry řešení a vyvození důsledků pro teoretická východiska

Závěr (shrnutí hlavních výsledků)

Opět tedy můžete vidět, že i teoretická diplomová práce začíná vymezením problému. S různými formami teoretické diplomové práce jsem vás už seznámila v kap. 2.2.2.3.

3.3 Jednotlivé části diplomové práce

3.3.1 Úvod práce: čtyři zlatá pravidla

Všimli jste si, že ať už má vaše diplomová práce jakoukoliv strukturu, vždy začínáme formulací problému. Tato formulace se pak objevuje v úvodu diplomové práce, z čehož je zřejmé, že úvod zdaleka není jen formální. Už úvod na vás prozradí, jak explicitně a pečlivě jste schopni formulovat problém, jak umíte pravopis, jak jste na tom se stylistikou, s odkazy na citace apod. Úvod může motivovat, ale samozřejmě i demotivovat čtenáře, to záleží na tom, jak ho napíšete. Úvod může být trošku rozverný, svůdný a tak trochu se čtenářem laškující, ale vždy by měl pomoci čtenáři s pochopením následujícího textu, to znamená, že musí obsahovat jasně formulovaný problém, cíle i zvolenou cestu k jejich dosažení.

První věta úvodu je svým významem srovnatelná snad jen se zahájením šachové partie. Náhodný čtenář (kterým je obvykle ten člen komise pro státní zkoušku, který práci nevedl ani neoponoval) si přečte obsah, kousek úvodu, závěr, seznam použité literatury a někdy pár náhodně vybraných stránek zprostředka. První řádky úvodu velmi pravděpodobně přelétne orlím zrakem každý, kdo vaši práci otevře. Banální první věta signalizuje čtenářům nudu po všechny další stránky. Věta na půl stránky jim naznačuje buď autorovu stylistickou neohrabanost, nebo autorovu snahu skrýt prázdnotu svého ducha v závěji složitých souvětí. Totéž se týká věty nabubřelé a velkohubé. A uznejte

sami: tolik knih a tak málo času! Kdo by se pak zdržoval četbou práce, kde už první řádky nestojí za nic.

Příklady špatných prvních vět

Věta banální - fráze

- ✓ Současná česká společnost prochází radikální kvalitativní změnou sociální, ekonomické a kulturní struktury.
- ✓ S rozvojem naší společnosti souvisí i rozvoj všech organizačních struktur.
- ✓ Přerod politického systému České republiky na demokratický přinesl s sebou mnoho pozitivních, ale i negativních změn.
- ✓ V dnešní hektické době vystupují na povrch stále zřetelněji problémy nejrůznějšího ražení.

Věta triviální - to, co ví každý

- ✓ Společnost není neměnnou substancí, naopak, velmi dynamicky se mění.
- ✓ S vytvořením lidské společnosti souvisí vznik umění, náboženství, kultury, později vědy, a právě tak se k ní váže vznik sociálně patologických jevů, jako je alkoholismus.
- ✓ K otázkám abúzu alkoholu a závislosti na alkoholických nápojích můžeme přistupovat z různých hledisek.
- ✓ Ve své práci jsem se rozhodl věnovat problému nezaměstnanosti v okrese Jablonec nad Nisou, protože se domnívám, že problém nezaměstnanosti je a zejména v poslední době se stává i v České republice stále závažnějším.

Věta nechťeně vtipná - naivní

- ✓ Myšlenka tvořící úvod mé práce se může zdát na první pohled úsměvná, avšak její obsah skrytě o něčem jistě vypovídá.
- ✓ Výběr tématu mé práce nebyl náhodný.

Věta dlouhá - dlouhé souvětí

- ✓ Události, jež se odehrály v listopadu 1989, změnilly tvář politické a ekonomické sféry naší společnosti, ale přinesly i podstatné změny do vědecké práce, a to především společenskovědních oborů, které odvrátily svou pozornost od marxistického pohledu k jiným, dosud zkruslovaným vědeckým směrům a teoriím.
- ✓ Na úvod své práce bych rád připomněl myšlenky doc. Josefa Koubka z katedry personalistiky VSE v Praze, který v článku „Firemní sociální politika nepatří do koše“ napsal: „Vedení mnohých našich podniků začalo po roce 1990 považovat podnikovou sociální politiku a na ni založený podnikový sociální program za něco, co je pozůstatkem socialistického paternalismu a co je neslučitelné s novými podmínkami.“

Příklady dobré první věty

- ✓ O socioloziích se vypráví málo vtipů. Je to pro ně poněkud frustrující (Berger 1991).
- ✓ Překvapivě rychlý rozvoj japonské ekonomiky v šedesátých a sedmdesátých letech podnítil zájem USA i jiných západních zemí o japonský styl řízení.
- ✓ Použití termínu andragogika pro označení celé oblasti vzdělávání dospělých není v České republice tradiční.
- ✓ Jednoho dne na sklonku roku 1917 jal se poskakovat v jedné nevytopené vídeňské kavárně korektně oděný muž (Vašíček 2003).
- ✓ Jistě nic nepřesvědčilo celý svět pádněji o neudržitelnosti kolektivistických ideologií než milióny obětí Stalinova budování „beztržidní společnosti“, Hitlerovo prosazování vize „třetí říše“ a koneckonců i celková devastace společnosti u nás i v ostatních satelitech obra na hliněných nohou (Ortega y Gasset 1993).
- ✓ Tato kniha tvrdí, že duch i hmota jsou reality, a na jasném příkladu paměti se snaží určit, jaký je mezi nimi vztah (Bergson 2003).
- ✓ Když poslankyně Františka Plamínková nazvala v roce 1921 v jednom z rozhovorů prvního československého prezidenta T. G. Masaryka feministou, rozhodně ho nemínila urazit (Lenderová 2002).
- ✓ Současný filozof, který neměl nikdy pocit, že je šarlatán, je natolik plytká osobnost, že jeho díla patrně nestojí za to, abychom je četli (Kolakowski 1999).

Stojí zato dát si záležet na obsahu i formě úvodních vět. I tady nepochybně platí, že nejdůležitější informace mají být zařazeny na začátek textu, protože málokdo dočte celou stať v bdělém stavu až ke konci. Ale když se vám podaří v úvodu vašeho úvodu čtenáře navnadit, máte servis jako tenista. Ovšem mít servis - být na podání - není všechno. Musíte ho proměnit; v našem případě to znamená, že musíte udržet čtenáře v bdělém stavu až do konce své práce.

Při psaní úvodu se držte čtyř zlatých pravidel:

První zlaté pravidlo

Teprve potom, když už máte práci napsanou, můžete k ní napsat dobrý úvod.

Úvod určuje ducha celé práce. Úvod by měl ve čtenáři vzbudit touhu dozvědět se, jak to s problémem dopadlo. Cítíte jistě, že není jednoduché taktově štit budoucnost své diplomové práce. To je hlavní důvod, proč se úvod píše až nakonec, až máte zcela jasno, kam jste při řešení svého problému dospěli.

Druhé zlaté pravidlo

Napište krátký, přesto však obsahově hutný úvod.

Je sice pravda, že úvod většinou nikdo nečte, ale to jenom proto, že obvykle bývá moc dlouhý a přílišně nudný. V první větě úvodu se často opakuje název práce rozvedený do několika řádků, a to čtenáře zpravidla natolik znechutí, že už dál nečte. Vaším cílem by tudíž měl být krátký, svižný a nápaditý úvod, ve kterém čtenáři vysvětlíte, o čem vaše práce je a proč by ji měl vůbec číst. Můžete mu něco hezkého slíbit – třeba to, že se něco zajímavého dozví. Ale to jenom v případě, že je to pravda – i z tohoto důvodu se úvod píše až na úplný konec autorského martyria. V období, kdy už z vás tvrdí muka postupně opadávají, stáváte se rozvernějšími, nejste už tak strnutí jako při psaní hlavních částí svého spisu – a na vašem úvodu by to mělo být znát.

Třetí zlaté pravidlo

Nikdy se v úvodu neomlouvejte, že jste nedokázali to nebo ono.

V úvodu (a ani nikde jinde v diplomové práci) si nesypte hlavu popelem, ale ukažte, v čem spočívá obtížnost řešení vašeho problému. Na tyto obtíže ukažte nejlépe odkazem na obtíže, se kterými jste se seznámili četbou odborné literatury, případně na obtíže, se kterými jste se potýkali při své práci v terénu. Neslibujte, že příště to bude lepší, to se jaksí předpokládá, že se autor poučí z vlastních chyb a příště se jich už vyvaruje. Ovšem současně se předpokládá, že příště bude autor dělat zase jiné chyby.

Čtvrté zlaté pravidlo

V úvodu se pokuste vyrazit zbraně z rukou oponentů.

Do úvodu můžete napsat, že by někdo mohl kritizovat, že tam není to a to, ale vy že svůj problém řešíte tímto způsobem a další možnosti jste nepovažovali za relevantní a proč apod.

3.3.2 Vlastní stať

3.3.2.1 Pracovní osnova a schéma

Už jsem napsala, že práci začínáme psát tak, že nejprve vytvoříme *pracovní orientační obsah* své práce, který musí respektovat model struktury, který přísluší danému typu práce (empirická, teoretická). Věnujte tomuto kroku velkou pozornost, bude to váš hlavní orientační bod. Je dobré nejprve si nakreslit schéma práce. Toto schéma vám pomůže jasně vymezit, jak spolu souvisí jednotlivé dílčí části řešení problému. Teprve z tohoto schématu odvodíte

orientační obsah své práce. Tím dosáhnete toho, že jednotlivé kapitoly a podkapitoly vaší diplomové práce budou vzájemně obsahově provázány. Vyplácí se zařadit hned do orientačního obsahu zdroje (odbornou literaturu, empirická data, interní materiály firem apod.), ze kterých budete pro jednotlivé kapitoly své práce čerpat informace.

Během psaní diplomové práce budete se svým schématem, a tudíž také s pracovní osnovou, pořád pracovat. Budete je doplňovat, přeskupovat a redukovat. Svému schématu a pracovnímu obsahu práce věnujte zvýšenou pozornost již od počátku psaní své práce. Když jste ztraceni v houštině svého textu, je docela dobré alespoň přibližně vědět, v které části budoucího díla se právě pohybujete. Tato pomůcka vám taky usnadní odpověď na otázku, jak jste s psaním daleko a co vám ještě zbývá napsat.

3.3.2.2 Úrovně členění textu

Každá delší vědecká stať, diplomovou práci nevyjímaje, se člení na kapitoly a podkapitoly. Říká se tomu *úrovně členění textu*. Vaše členění může mít různý počet úrovní. Obvykle se ve vědeckých statích vyskytují tři úrovně; praktická příručka, kterou právě čtete, má v některých kapitolách i čtyři úrovně.

Příklad tříúrovňového členění kapitoly

- 1 Životní svět
 - 1.1 Životní svět jako svět přirozeného postojů
 - 1.2 Zásoba vědění
 - 1.3 Významy v životním světě a systémy relevance
 - 1.3.1 Praktický ohled a „bytí u světa“
 - 1.3.2 Existenciální způsoby jak být: „bytí ve světě“
 - 1.3.3 Člověk je starost: fundamentální úzkost

Příklad čtyřúrovňového členění kapitoly

- 2 Volba problému diplomové práce
 - 2.1 Jak číst odborné texty?
 - 2.1.1 Hledání klíčové myšlenky knihy
 - 2.1.2 Kartotéka
 - 2.2 Volba tématu a problému
 - 2.2.1 Výběr tématu z nabídky katedry
 - 2.2.2.1 Od mlhavé představy ke konkrétnímu návrhu
 - 2.2.2.2 Témata nebezpečná
 - 2.2.2.3 Témata empirická a teoretická
 - 2.3 Vedoucí diplomové práce⁹

⁹ Všimněte si, že za číslem u názvu kapitoly a za posledním číslem u názvu podkapitoly není tečka.

Dbejte na to, aby už vaše pracovní osnova zohledňovala úrovně členění textu. A na základě pracovní osnovy, kterou jste si vytvořili a která už tyto úrovně obsahuje, *skutečně pište*.

Jednotlivé úrovně textu se v samotné kapitole zvýrazňují nejenom číslováním, ale také *řezem písma*.

Příklad odlišení úrovní textu pomocí různých řezů písma

2 Volba problému diplomové práce

2.1 Jak číst odborné texty?

2.1.1 Hledání klíčové myšlenky knihy

2.1.2 Kartotéka

2.2 Volba tématu a problému

2.2.1 Výběr tématu z nabídky katedry

2.2.2 Vstřícné téma

2.2.2.1 Od mlhavé představy ke konkrétnímu návrhu

2.2.2.2 Témata nebezpečná

2.2.2.3 Témata empirická a teoretická

2.3 Vedoucí diplomové práce

Na tomto příkladu je vidět, že pro první úroveň textu – název celé kapitoly – jsem zvolila tučné písmo a větší velikost písma, než jakou je napsán další text. Pro druhou úroveň textu, tedy pro názvy podkapitol na druhé úrovni, jsem zvolila tučné písmo a normální velikost písma. Pro třetí úroveň textu, tedy pro názvy podkapitol na třetí úrovni, jsem zvolila tučnou kurzívu a pro čtvrtou úroveň textu normální kurzívu. Jednou zvolený způsob odlišení úrovní textu pomocí různých řezů písma pak důsledně dodržujte v celé práci.

Radím vám, aby vaše práce neměla více než čtyři úrovně, neboť podrobnější členění diplomové práce vede k její fragmentarizaci, zvláště když uvážíte, že vaše diplomová práce nebude mít ani 100 stran (v případě bakalářské diplomové práce to dokonce nemá být ani 50 stran).

Současně vás upozorňuji na to, že je chybou používat pro vyjádření členění práce na jednotlivé úrovně odlišné typy písma (v našem případě, kdy píšeme písmem Times New Roman, třeba užití Arialu nebo jiného typu) nebo odlišné barvy písma. Blíže k tomuto problému viz kap. 4.4.

3.3.2.3 Strukturace a restrukturace statí: rada nad zlato

Po napsání první kapitoly velmi pravděpodobně zjistíte, že její skutečná struktura (osnova) se od její původní pracovní osnovy liší. Je tomu tak proto, protože kapitola (i celá práce) se při psaní jakoby strukturuje sama, strukturuje se nabalovaným obsahem. Odlišnou novou strukturu (obsah) kapitoly

si proto znovu napište a vytiskněte. Proč ji máte tisknout, vysvětluji v kap. 3.3.2.4. Udělejte to určitě, protože tím získáte nad celou kapitolou přehled, který nemůžete získat jenom tím, že budete v počítači kapitolou listovat pořád dopředu a dozadu. Teprve tím, že strukturu napíšete, stane se pro vás *viditelnou*.

Poté velmi pravděpodobně zjistíte, že nová struktura vaší kapitoly nemá logickou návaznost a vy musíte kapitolu nejen přestrukturovat, ale navíc některé podkapitoly, případně celou kapitolu, přejmenovat. Oba úkony (přestrukturování a přejmenování) provedete nejlépe tak, že nejprve uděláte uvažované změny ve struktuře (v osnově), přehlédnete je, kriticky zhodnotíte a teprve poté učiníte příslušné změny v dané kapitole.

Pak celou přestrukturovanou a přejmenovanou kapitolu znovu přečtete. Obvykle zjistíte, že ani tentokrát to není ono; nevíte sice přesně proč, ale něco vám nesedí. Vráťte se tedy k papíru, na kterém máte vytištěnou strukturu (obsah kapitoly), a snažte se o další přestrukturaci, případně přejmenování podkapitol. V této činnosti pokračujte tak dlouho, dokud nezískáte pocit, že tak už by to šlo. Novou strukturu si opět vytisknete a zavedete její změny do celé kapitoly. Kapitolu znovu přečtete. Pokud si stále myslíte, že tak už by to šlo, řekněte si – zatím beru – a začněte psát další kapitolu. Nikdy nezačínajte s další kapitolou, dokud jste se alespoň pro danou chvíli nevypořádali s kapitolou předchozí.

Proč není vhodné pokračovat v psaní další kapitoly, dokud nemáme vyřešenu kapitolu předchozí? Kapitola je totiž kapitolou proto, protože řeší jeden aspekt vašeho problému, je to tedy ucelený útvar, který má klíčovou myšlenku. Důrazně upozorňuji, že to neznamená, že diplomová práce je sestavena z kapitol, které na sebe v ničem nenavazují. Vaše práce musí být kompaktním celkem, v opačném případě vám oponent může vytknout, že určitá kapitola ve vaší práci není vůbec relevantní vzhledem k celku vašeho díla. Abyste mohli navázat na předchozí kapitolu, musíte ji mít obsahově i strukturně vyřešenou. Nová struktura kapitoly pak obvykle vede k tomu, že jste nuceni přistoupit k restrukturaci pracovní osnovy celé své práce, nebo minimálně k restrukturaci následující kapitoly. Poté, co tuto kapitolu napíšete, opakuje se postup uplatněný v první kapitole. Při psaní druhé kapitoly došlo k její opětné restrukturaci, vy si musíte opět napsat její změněnou strukturu (obsah), přehlédnout ji, kriticky zhodnotit, případně upravit, upravit podle ní celou kapitolu, kapitolu znovu přečíst, možná dospět k závěru, že ani tak to nejde, nad papírem se strukturou kapitoly se opět intelektuálně namáhat a snažit se dospět k řešení, které se pak odrazí ve změnách v celé druhé kapitole. Možná se pak budete muset vrátit k předchozí kapitole a znovu ji restrukturovat.

Uvědomuji si, že vám asi právě vstávají vlasy hrůzou na hlavě. Pořád jakási strukturace, restrukturace, intelektuální úsilí, přesuny a přejmenování podkapitol – a to celé stále znovu a znovu, v každé další kapitole. Přitom pořád tisknout stále měněnou strukturu, to je fakt hrůza.

Ovšem tato rada je *radou nad zlato*. Nebudete-li se jí držet, zcela určitě se vám nepodaří napsat obsahově kompaktní (soudržnou) práci a navíc se ve své práci začnete topit. Vim to bezpečně, protože podle této rady nad zlato sama píšu.

Můžu vás však uklidnit. Psaní delší stati nebude navždy takto úmorné. Autoři, kteří pravidelně píší už řadu let a napsali už několik knih, získali díky těmto svým zkušenostem dovednost vytvořit pracovní osnovu své práce, která se jim nemění napsáním každé další podkapitoly, takže jejich práce s osnovou není tak úmorná. Přece jenom však s osnovou pracují a mění ji. Ale hlavně – vždy ji mají vytvořenou, protože bez osnovy nenapíše knihu ani sebevětší génius.

Rada nad zlato

Disciplinovaně pracujte s pracovní osnovou své práce. Proměňované osnově věnujte mimořádně velkou pozornost. Nikdy nezačínajte s další kapitolou, dokud nemáte nejenom obsahově, ale také strukturně vyřešenou kapitolu předchozí.

3.3.2.4 Výkladový princip

Nejlepší cestou k dosažení žádoucí obsahové kompaktnosti diplomové práce je použít výkladový princip. Tento princip vede k tomu, že jednotlivé kapitoly a podkapitoly na sebe skutečně obsahově navazují, čtenář se v textu dobře orientuje a výsledná práce se mu velmi dobře hodnotí. Jak toho prakticky dosáhneme?

Už jsem se zmínila o tom, že restrukturovanou osnovu si máte vždy vytisknout. Musí ležet před vámi na vašem pracovním stole, abyste podle ní mohli vést čtenáře svým textem. Sdělte mu, co a proč píšete právě teď, jak to souvisí s už napsanými kapitolami a podkapitolami a jak to, co právě píšete, bude navazovat na další kapitoly.

Na rozdíl od čtenáře detektivky čtenář odborného textu musí vždy vědět o všech indiciích, které autora orientují na cestě k cíli jeho práce. Autor odborného textu proto nemůže náhle a bez varování použít pojem nebo dokonce teorii, se kterými do té doby nepracoval, a které tudíž nebyly vyloženy. Autor se musí pokusit přesvědčit čtenáře, že zavedení nového pojmu nebo teorie nebo nějakého nového výkladu je nezbytně nutné pro řešení problému. Aby tomu čtenář uvěřil, musí mu to autor jasně vysvětlit.

Představujte si, že čtenáři vyprávíte příběh o svém řešení problému. Neved'te se čtenářem krkolomný dialog typu „A teď vám ukážu, jak mě to napadlo a kdy“, spíše pište stylem:

V kapitole 1.5 jsem vymezila základní teorie motivace. Domnívám se, že tyto teorie je možné rozčlenit podle toho, zda se v nich jedná o obsah motivace nebo o průběh motivování. Tato myšlenka není samozřejmě nová, takovou kategorizaci můžeme najít v mnoha učebnicích psychologie (např. ...). Soudím však, že tuto velmi hrubou typologii lze specificky přizpůsobit problému, který řeším. Proto v této kapitole vytvořím detailní typologii teorií motivace s ohledem na cíl své práce.

Abyste mohli tímto způsobem psát, tedy abyste mohli použít velmi vhodný výkladový princip při psaní své diplomové práce, musíte mít před sebou pracovní osnovu svého díla. Jen tak můžete odkazovat na konkrétní čísla jednotlivých kapitol a podkapitol. Ovšem musíte stále dbát na to, že upraviteli zpětně členění svého textu, který je na začátku, musíte pak upravit všechny následující odkazy na tento text. Uvědomte si, že každá diplomová práce má *stavbu*. Upravíte-li dodatečně její základy (a to se děje velmi často a děje se to i zkušeným autorů), musíte upravit i stavbu, která na těchto základech stojí. Nedá se nic dělat, tak to prostě při psaní delšího odborného textu chodí. Buďte v tomto ohledu velmi pečliví, jenom tak se vám dobrá rada nad zlato nezmění v cestu do pekla.

3.3.2.5 Co se osvědčuje: čtyři praktické rady

Osvědčuje se *otevřít v textovém editoru pro každou kapitolu zvláštní soubor*. Snad se vám to zdá zbytečné, ale věřte, že není. Už jsem vám prozradila, že kapitola je kapitolou proto, protože řeší jeden aspekt vašeho problému, je to tedy ucelený útvar, který má klíčovou myšlenku. Je proto praktické, když budete pracovat vždy s ucelenou kapitolou v samostatném souboru, pokud ovšem při tom budete mít na paměti, že jednotlivé kapitoly na sebe musí obsahově navazovat.

Na začátek každé kapitoly si napište její strukturu (to je ta osnova, co si pořád tisknete). Tak se budete v jednotlivých kapitolách lépe orientovat nejen vy, ale i vedoucí vaší práce, kterému svou kapitolu pošlete. Sotva vedoucí vaší práce otevře soubor s vaší kapitolou, hned uvidí její strukturu, a to mu výrazně ulehčí práci. Okamžitě totiž spatří to, čeho jste si vy možná nevšimli: názvy podkapitol nesouvisí s názvem kapitoly, podkapitoly nejsou podkapitolami kapitoly, ale samostatnými kapitolami, apod. Při kompletaci na závěr práce se

struktury (obsahy) jednotlivých kapitol dají dohromady, tak vznikne *Obsah*, a ze začátků kapitol se struktury odstraní.¹⁰

První praktická rada

Otevřete v textovém editoru pro každou kapitolu zvláštní soubor, který nazvete stručným názvem kapitoly a jejím číslem.

Osvědčuje se *ukončit každou kapitolu stručným shrnutím*, jakýmsi závěrem kapitoly. To vám umožní utřídit myšlenky, které jsou obsaženy v příslušné kapitole, a připravit si půdu pro nástup do další kapitoly.

Druhá praktická rada

Každou kapitolu ukončete stručným shrnutím kapitoly.

Osvědčuje se věnovat pozornost *názevům kapitol a podkapitol*. Dbejte na to, aby název kapitoly nebo podkapitoly odpovídal jejímu obsahu (z toho důvodu tolerujeme i poněkud delší názvy). Jednak se to osvědčuje vám jako autorům (lépe se ve vlastním textu orientujete), jednak je to ohleduplné ke čtenářům vaší práce (viz také kap. 2.1).

Volte tedy názvy, které odpovídají obsahu kapitoly. Ve snaze po originalitě totiž často volíte názvy, které patří spíše do románu než do vědecké práce. Už jsem to mnohokrát říkala – je toho mnoho, co musíme přechíst, proto by se autoři měli snažit usnadnit čtenářům jejich úděl a neztěžovat pochopení svého textu zbytečnými ozdobami.

Třetí praktická rada

Pro své kapitoly a podkapitoly volte názvy, které odpovídají jejich obsahu.

Dbejte na to, aby vaše *práce byla argumentovaná*, tedy argumentačně podložená. O tomto problému jsem se již zmínila v kapitole 2.2. Poukázala jsem na to, že *teorie se skládá z argumentů*, přičemž argumentovaná výpověď o nějakém jevu znamená, že pro potvrzení určitého názoru předkládáme nějaké výroky (premisy), které vedou k určitému závěru.

Argumentovaná výpověď postupuje od vašich počátečních úvah, kterými se vymezuje problém, přes prezentaci argumentů, které podporují jednotlivé premisy, k závěru argumentace. Argumentovanou výpověď poznáte zejména

¹⁰ Z tohoto důvodu nepoužívejte při vytváření úrovní textu automatické členění pomocí textového editoru. Věřte, že to vám práci neusnadní, ale zkomplikuje.

podle toho, že obsahuje slova: protože, poněvadž, a tedy, a proto, jestliže..., tedy... atd.

Příklad argumentované výpovědi

Tato teorie motivace je zaměřena na obsah motivace, **protože** se v ní mluví o motivech a o podmínkách vzniku motivu.

První část věty je závěr argumentu, věta po spojce „protože“ je premisa. Přísně vzato, abychom mohli uznat pravdivost argumentu, musíme uznat pravdivost všech premis, ze kterých je závěr odvozen. Je totiž zřejmé, že v odborných textech se častěji než námi uvedený jednoduchý argument vyskytuje argument složený z několika premis, kdy často ještě jednotlivé premisy buď platí současně, nebo samostatně.

Příklad složeného argumentu

Lidské chování může být předmětem vědeckých zkoumání, *protože*: a) pokud by neexistovala pravidla korigující lidské chování, pak bychom nemohli předvídat, co jiní lidé učiní, b) často jsme však schopni předvídat, co kdo udělá, c) existují jistá pravidla, jimž lidské chování podléhá, d) všechna pravidla lze odhalit a zkoumat vědeckými metodami, e) bylo by divné, kdyby věda nebyla schopna nic říci o lidském chování.

Zde vidíme, že premisy a) a b) společně vedou k premise c). Premisy c) a d) společně a současně se samostatnou premisou e) pak vedou k závěru: Lidské chování může být předmětem vědeckého zkoumání.

Tento příklad uvádím proto, neboť chci ukázat, že argumentační výpověď je odlišná od kauzální výpovědi (která pouze vysvětluje příčinu určitého důsledku), přestože se v ní také používá spojka „protože“.

Příklad kauzální výpovědi

Měsíc vydává světlo, protože odráží sluneční paprsky.

Musela jsem si pomoci příkladem z přírodních věd, protože takto jednoznačnou kauzalitu ve vědách sociálních nelze nalézt. V sociálních vědách je velký problém zjistit, co je příčinou sociálního jevu a co je jeho důsledkem. Není cílem této rukověti učít vás logicky myslet. Uvedla jsem zde jen tyto dva markantní příklady proto, abyste si uvědomili, jak moc záleží na tom, jak sestavíte větu ve své práci. S uměním argumentace se můžete blíže seznámit např. v knize Krzysztofa Szymanka (Szymanek 2003).

Kromě *argumentovaných výpovědí* se v odborných textech vyskytují (a to mnohem častěji) *argumenty autoritou*. S nimi vás seznámím v kapitole 4.1.6, protože se váží k citování a k formální úpravě textu.

Čtvrtá praktická rada

Ve své práci důsledně používejte argumentované výpovědi, případně argumenty autoritou. Zabráňte tak pochybnostem čtenářů ohledně vědeckosti své práce.

3.3.3 Závěr práce

Psaní závěru věnujte stejnou pečlivou pozornost, jakou jste věnovali psaní úvodu a vlastní práce. Dobře napsaný závěr může totiž plnit hned několik funkcí.

1. Přehledným způsobem na poměrně malém prostoru shrnuje výsledky, ke kterým jste ve své práci dospěli.
2. Upozorňuje vhodně na úspěchy ve vašem snažení.
3. Cudně skrývá omyly a nedostatky. Opět zdůrazňují: neomlouvajte se čtenáři za nedostatky a omyly ve své práci, je to vzdělance nehodný alibismus.
4. Může, ale nemusí, poukazovat na širší kontext, případně naznačovat další vývoj řešení vašeho problému.
5. Poskytuje oponentovi vítanou osnovu pro napsání oponentského posudku. To ovšem jen v případě, že je závěr napsaný dobře. Buďte tedy vlídní ke svým oponentům.

Snažte se tedy v závěru přehledně a stručně shrnout výsledky, ke kterým jste dospěli. V této fázi psaní své diplomové práce jste již odborníky na daný problém, proto se nebojte dát to v závěru najevo. Buďte tedy přiměřeně sebevědomí. V žádném případě nepovažujte závěr práce za formalitu. Tato část práce se jistě dostane do centra pozornosti každého čtenáře.

Pokud jste se drželi mé rady a na závěr každé kapitoly provedli její stručné shrnutí, pak váš závěr může být stručným shrnutím těchto shrnutí, může tedy být docela krátký. Pokud jste však taková shrnutí kapitol průběžně neprováděli, pak se musíte více namáhat, protože v závěru máte poslední možnost ukázat čtenáři, kam jste dospěli. Závěr tedy v žádném případě nepodceňujte a popište v něm hlavní výsledky své práce.

V závěru se musíte vrátit k tomu, jak jste v úvodu své práce formulovali problém a cíle, a ukázat, zda a jak se vám podařilo cílů dosáhnout a problém vyřešit. Úvod a závěr práce tedy spolu těsně souvisí. Pokud jsou napsány dobře, čtenáři by k tomu, aby porozuměl klíčovým myšlenkám vašeho díla, aniž by

pátral po vaší podrobné argumentaci, mělo stačit přečíst jenom tyto dvě části. A vám dobře napsaný úvod a závěr pomůže lépe a výstižněji napsat anotaci, kterou musí obsahovat každá diplomová práce.

3.4 Časté chyby v diplomových pracích

Každý čtenář vaší práce začíná hledáním její klíčové myšlenky, což činí tak, že nejdříve nahlédne do *Obsahu* vaší práce, jde tedy po její *strukturu*. Je to dobrá metoda, koneckonců psali jsme o ní již v kap. 2.1.1.

Nejčastější chybou *ve struktuře práce* je to, že čtenáři neumožňuje vidět jasnou linku (příslůvečná červená nit každého vyprávění), po níž se práce ubírá. Kapitoly a podkapitoly na sebe nenavazují, názvy jsou velmi obecné, podkapitoly logicky nepatří do kapitoly apod. Není-li práce napsaná jako vyprávění o řešení problému, pak vznikne spíše krabice, do které byly volně vloženy nějaké předměty, o kterých není jasné, jak spolu souvisejí. To všechno se pozná už z *Obsahu*.

Častou chybou je *očíslování Úvodu*, který je tak vydáván za první kapitolu. Úvod ale není první kapitola; jak jsem se již zmínila v kap. 3.3.1, sehrává ve vaší práci zcela specifickou úlohu. Totéž se týká *Závěru* a *Seznamu použité literatury*; ani ty se nečíslojí.

Jinou častou chybou jsou *dva odlišné (vlastně zcela protichůdné) cíle práce*. Tato častá chyba se vyskytuje v důsledku neujasnění si formy diplomové práce, tedy neujasnění si, zda píšeme práci teoretickou nebo empirickou. Je zcela nemožné v jedné diplomové práci teoreticky řešit nějaký empirický fakt (to je cíl příznačný pro práci teoretickou) a současně řešit empirický problém, a to ať už sociologickým výzkumem nebo aplikací teorie (to jsou cíle příznačné pro empirickou práci). Kdyby se o to přesto někdo pokusil, předpokládá to, že bude psát tak, aby čtenář v každém okamžiku věděl, kdy autor píše o empirii a kdy o teorii, aby mohl poznat, kdy teorii argumentuje empirií a kdy empirií argumentuje teorií. Je to prostě příliš složitá úloha, jejíž volbu vám pro diplomovou práci nedoporučuji.

Další častou chybou je, že se ve svých diplomových pracích pokoušíte popsat a analyzovat *změnu nějakého empirického jevu*, aniž byste měli empirická data o tom, v jakém stavu byl empirický jev před svou změnou. To naprosto není možné.

Jinou chybou je *neujasnění si vztahů mezi jednotlivými pojmy*, které se v práci používají. Této chybě lze jednoduše zabránit dobrým teoretickým ukotvením problému, protože teoretické ukotvení poskytuje mimo jiné právě tento jasný

vhled do vztahu mezi pojmy a kategoriemi. Zvolené teoretické východisko vám také zabráni v tom, abyste pojem (např. pojem rodina) jednou vykládali např. symbolicko interakcionisticky a podruhé např. strukturálně funkcionalisticky.

Častou chybou, které se autoři diplomové práce dopouštějí, je to, že v příslušné kapitole rozeberou nějaký problém, ale nevyvodí z toho pro svou práci žádný závěr. Pak se samozřejmě čtenář oprávněně ptá, co s takovým rozбором, když nikam nesměruje. Takový rozbor totiž spíše poukazuje na to, co všechno student o problému ví, než na to, že řeší nějaký problém.

Častou chybou také je, že si autoři diplomových prací neuvědomují, že *citují autory, kteří pocházejí z různých paradigmat*. Např. není možné vyložit moderní společnost jen a pouze podle autora, který je zaměřen strukturálně funkcionalisticky (např. Talcott Parsons) a navíc ho ještě strčit do jedné škatulky k autorovi, který je zaměřen marxisticky (např. Herbert Marcuse). Je to míchání jablek s hruškami, které je způsobeno teoretickou neukotveností problému.

Závěrem je tedy možné shrnout: Pokud chybí explicitně stanovený cíl, pak není možné, aby jednotlivé kapitoly směřovaly k cíli. Pokud nejsou jasně vymezeny pojmy (tedy obecně řečeno, chybí-li teoretické ukotvení), pak autor nenapíše diplomovou práci, ale slátaninu bez hlavy a paty. Připomínám, že slátanina se pozná už pouhým nahlédnutím do *Obsahu*.

* * *

V následující kapitole se zaměříme na formální stránku diplomové práce, a to především na tvorbu bibliografických citací a na odkazování na bibliografické citace, neboť správné citování je jedním ze základů každé vědecké práce.

4 Formální úprava diplomové práce

Formální úprava textu se týká zejména citování používaných zdrojů, poznámkového aparátu, tabulek a grafů a zásad pro úpravu dokumentů psaných na počítači (v textovém editoru).

4.1 Citování

Nabízí se otázka, proč vůbec citovat. Odpověď je lapidární. Protože použít cizí myšlenku a neocitovat ji je krádež. Krást cizí myšlenky je nejlepší cesta nejenom k tomu, abyste ze své práce neobhájili ani písmenko, ale především k tomu, že budete exkomunikováni z vědecké obce, ve vašem případě že budete vyloučeni ze studia pro *plagiátorství*. Necitovat a neodkazovat na použitou literaturu a jiné zdroje se tedy v žádném případě nevyplácí.

Necitovat dílo, které jste použili, patří sice k nejčastějším prohřeškům vůči etice vědecké práce, není to však prohřešek jediný. Občas se autoři dopouštějí i toho, že citují díla, která ve své práci nepoužili. Činí tak ze dvou důvodů. Jednak předstírají, že toho o problému přečetli více, než odpovídá skutečnosti, jednak se snaží svoje názory zaštitit autoritou vyvoláním dojmu, že tato autorita by souhlasila s jejich názorem. V každém případě i zde se jedná o prohřešek, který vědecká obec oprávněně považuje za podvod.

Na cestě tvorby diplomové práce jsme dospěli do místa, kde končí veškerý humor a jde do tuhého. Následující stránky čtete s veškerou pozorností, již jste schopni.

4.1.1 Bibliografická citace podle norem ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2

Nejprve se budeme zabývat tím, co je to *bibliografická citace*. Bibliografická citace je souhrn údajů o citované publikaci (knihy) nebo její části. Údaje, které tvoří bibliografickou citaci, umožňují identifikaci dané knihy nebo její části.

Příklad bibliografické citace knihy (podle normy ČSN ISO 690)
GIDDENS, A. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998.

V současnosti upravují citování normy ČSN ISO 690 (norma pro bibliografické citace tištěných zdrojů) a ČSN ISO 69-2 (norma pro bibliografické